

ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄԸ ՊԱՏԻՃՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

ԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ¹⁰, ԱՆԱՀԻՏ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ¹⁰
Երևանի պետական համալսարան

Գիտական հոդվածի շրջանակներում վերլուծության են ենթարկվել ազատության սահմանափակում պատժատեսակի իրավական բնույթը բացահայտող ասպեկտները. դրանցից առաջինն ուղղված է այն հարցի պարզաբանմանը, թե ազատության սահմանափակումը պետք է դիտարկվի որպես պատիժ, թե՞ քրեաիրավական ներգործության այլ միջոց, իսկ մյուս հարցադրման շրջանակներում փորձ է արվել բացահայտել տվյալ պատժատեսակի իրավական բնույթը՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի լույսի ներքո: Միաժամանակ, վեր են հանվել ազատության սահմանափակման հասկացությունը և դրա կիրառման ժամանակ տեղ գտնող սահմանափակումների վերաբերյալ որոշակի օրենսդրական խնդիրներ: Արդյունքում՝ վերլուծության ենթարկելով պատժի և անվտանգության միջոցների խնդիրները, ինչպես նաև ազատության սահմանափակման ներդրման գաղափարական հիմքերը՝ հանգել ենք այն հետևության, որ ազատության սահմանափակումն իրավաչափորեն դասվում է պատիժների շարքին: Միաժամանակ, եզրակացրել ենք, որ Եվրոպական կոնվենցիայի լույսի ներքո ազատության սահմանափակում պատժատեսակը կարող է գերակշիռ դեպքերում դասվել անձի անձնական ազատությունը չսահմանափակող միջոցների շարքին, սակայն որոշ դեպքերում հնարավոր չէ անտեսել տվյալ պատժատեսակի հիբրիդային բնույթը:

Բանալի բառեր – *ազատության սահմանափակում, քրեաիրավական ներգործության միջոցներ, պատժի նպատակներ, անձնական ազատություն, ազատ տեղաշարժվելու իրավունք, անազատության հետ կապված պատիժ, անվտանգության միջոցներ, պատժատեսակի իրավական բնույթ*

* **Աննա Մարգարյան** – իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի վարիչ

Анна Маргарян – доктор юридических наук, профессор, заведующая кафедрой уголовного права ЕГУ

Anna Margaryan – Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of YSU Chair of Criminal Law

Էլ. փոստ՝ annamargaryan@ysu.am ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4533-6467>

** **Անահիտ Առաքելյան** – ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, դասախոս, փաստաբան

Анаит Аракелян – преподаватель, аспирант кафедры уголовного права ЕГУ, адвокат

Anahit Arakelyan – PhD Student at YSU Chair of Criminal Law, lecturer, attorney at law

Էլ. փոստ՝ anahit.arakelyan@ysu.am ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-2190-8541>



This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 29.10.2025

Գրախոսվել է՝ 25.11.2025

Հաստատվել է՝ 28.11.2025

© The Author(s) 2025

Ներածություն

Ժամանակակից քրեական իրավունքի արդիական խնդիրներից է պատժի համակարգում այնպիսի օրենսդրական լուծումների մշակումը, որը մի կողմից հանցագործություններին հակազդելու գործունե միջոցներ կառաջարկի, մյուս կողմից կդառնա ազատագրված արդյունավետ այլընտրանք: Ազատագրվածներն այլընտրանք հանդիսացող միջոցների շարքում ուշադրության է արժանի ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքում տեղ գտած՝ ազատության սահմանափակում պատժատեսակը: Ընդ որում՝ տարբեր պետությունների օրենսդրությամբ այն տարբեր կերպ է հանդես գալիս. մի դեպքում՝ որպես պատժատեսակ, մյուսներում՝ որպես քրեափրավական ներգործության միջոց:

Աշխատանքի նպատակն է ազատության սահմանափակված հասկացության և կիրառվող սահմանափակումների բացահայտման լույսի ներքո համապարփակ հետազոտման ենթարկել պատժատեսակի իրավական բնույթին առնչվող էական հարցերը, իսկ այդ նպատակին հասնելու համար առաջ են քաշվել հետևյալ խնդիրները՝

1. Բացահայտել ազատության սահմանափակված էությունը սահմանվող պարտականությունների և դրանց պարտադիր լինելու համատեքստում,

2. վեր հանել պատիժների և քրեափրավական ներգործության միջոցների, հատկապես անվտանգության միջոցների առջև դրված խնդիրները՝ ազատության սահմանափակման իրավական բնույթը բացահայտելու նպատակով,

3. տարբերակել «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայով սահմանված անձնական ազատության և ազատ տեղաշարժի իրավունքը և դրա լույսի ներքո քննարկել սույն պատժատեսակի իրավական բնույթը:

Հոդվածում, պայմանավորված հետազոտման նպատակներով և խնդիրներով, կիրառվել են ընդհանուր և հատուկ մեթոդներ, մասնավորապես՝ անալիզ, սինթեզ, համակարգակառուցվածքային, իրավահամեմատական և այլն:

Ազատության սահմանափակում պատժատեսակի նկարագիրը

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է ազատության սահմանափակման օրենսդրական հասկացությունը, որի համաձայն՝ *«Ազատության սահմանափակումը դատապարտյալին առանց ուսումնառությունից կամ աշխատանքից կտրելու տնային պայմաններում հսկողության տակ պահելն է»:*

Օրենսդրական այս սահմանումը հնարավորություն է տալիս արձանագրելու, որ ազատության սահմանափակումն իր հիմնական ներգործությունն իրականացնում է դատապարտյալին տնային պայմաններում հսկողության տակ պահելու եղանակով: Մինչդեռ այս համատեքստում հարց է առաջանում, արդյո՞ք տվյալ պատժատեսակը ենթադրում է ընդհանուր անազատություն՝ բացառությունների նախատեսմամբ, թե՞ ազատության պայմաններում դատապարտյալի նկատմամբ որոշակի արգելքների կիրառում:

Քննարկվող հարցի պարզաբանումը պահանջում է ազատության սահմանափակման հասկացության և դրա ընթացքում նախատեսվող պարտականությունների (արգելքների) համակարգային վերլուծություն: Այսինքն՝ այս պատժատեսակի իրավական բնույթի մասին պատկերացումները հստակեցվում են այն արգելքների ուսումնասիրությամբ, որոնք նախատեսվում են տվյալ պատժատեսակը նշանակելիս:

Հետևաբար՝ պատահական չէ, որ ազատության սահմանափակման էությունը որոշ դեպքերում մասնագիտական գրականության մեջ բացահայտվում է հենց սահմանվող պարտականությունների լույսի ներքո: Մասնավորապես՝ որոշ հեղինակներ ազատության սահմանափակումը բնորոշում են «դատարանի կողմից նշանակված պարտականությունների և արգելքների սահմանում, որը դատապարտյալը պետք է պահպանի և ի կատար ածի դրանց գործողության ողջ ժամանակահատվածում՝ քրեակատարողական մարմնի պարտադիր վերահսկողության ներքո»¹:

Այսպես՝ Օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է, որ ազատության սահմանափակում նշանակելով՝ դատապարտյալին արգելվում է հետևյալ գործողություններից մեկի կամ մի քանիսի կատարումը.

- *այցելել տարբեր ժամանցային կամ այլ հաստատություններ,*
- *կազմակերպել, մասնակցել կամ այցելել որոշակի միջոցառումների,*
- *առանց դատապարտյալի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող իրավասու մարմնի համաձայնության փոխել բնակության վայրը,*
- *որոշակի ժամերի բացակայել տնից:*

Պարտականությունների այս ծավալի պայմաններում ազատության սահմանափակում պատժատեսակի իրավական բնույթի մասին պատկերացումները ամբողջանում են: Արդյունքում՝ սույն պատժատեսակի բովանդակությունը ոչ թե ազատությունից զրկելն է, որն ուղեկցվում է որոշակի բացառություններով, այլ ազատության պայմաններում որոշակի սահմանափակումներ նախատեսելը:

Հետևաբար՝ կարելի է եզրակացնել, որ ազատության սահմանափակում պատժատեսակի մոդելում ներդրված է ընդհանուր թույլատրելիության հայեցակարգը, որում նախատեսված են բացառություններ՝ արգելման եղանակով:

Այսինքն՝ ազատության սահմանափակում պատժատեսակի նշանակման պարագայում անձը գտնվում է ազատության մեջ, որն ուղեկցվում է որոշակի սահմանափակումներով: Ընդ որում՝ հենց այդ սահմանափակումների նպատակն ու անձի իրավունքների նկատմամբ ներգործության աստիճանն է, որ հնարավորություն է տալիս պարզաբանելու տվյալ ինստիտուտի իրավական վիճակը պատիժների համակարգում:

¹ Տե՛ս <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=35588> (20.10.2025):

Ազատության սահմանափակման առջև դրված նպատակների համատեքստում դրա իրավական բնույթը

Ազատության սահմանափակումը ՀՀ քրեական օրենսգրքում հիմնական պատժի տեսակ է և պատժի համակարգում իր խստությամբ նախորդում է կարճաժամկետ ազատազրկմանը: Այսինքն՝ ՀՀ իրավական համակարգում տվյալ ինստիտուտը ներդրման պահից ի վեր պատիժների շարքին է դասվել:

Միաժամանակ, տվյալ ինստիտուտի շուրջ ծավալված քննարկումների արդյունքում որոշ հեղինակներ եկել են այն եզրահանգման, որ ազատության սահմանափակումն իրավական բնույթով հավասարեցված չէ պատժին, փոխարենը՝ առավելապես կարող է դասվել քրեաիրավական ներգործության միջոցների, ինչպես օրինակ՝ անվտանգության միջոցների շարքին²:

Ընդ որում՝ տվյալ ինստիտուտը քրեաիրավական ներգործության միջոցների շարքին է դասվում ոչ միայն տեսական, այլ որոշ դեպքերում նաև օրենսդրական մակարդակներում, մասնավորապես՝ Շվեյցարիայի քրեական օրենսգիրքը որոշակի ժամերի բնակության վայրից բացակայելու արգելքը դասում է քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցների շարքին³:

Պատասխանելու համար այն հարցին, թե ազատության սահմանափակումը դասվում է առավելապես պատիժների, թե քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցների շարքին, նախ հարկ է պարզել պատիժների և քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցների տարբերությունը և այդ համատեքստում պարզաբանել քննարկվող ինստիտուտների առջև դրված խնդիրներն ու նպատակները:

ՀՀ քրեական օրենսգիրքը քրեաիրավական միջոցների շարքում տարբերակում է պատիժներ և քրեաիրավական ներգործության միջոցներ: Օրենսգրքի 55-րդ հոդվածում բացահայտված է պատժի հասկացությունը, որի համաձայն՝ *«Պատիժը պետական հարկադրանքի միջոց է, որը դատարանի դատավճռով պետության անունից նշանակվում է հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ և արտահայտվում է այդ անձին իրավունքներից կամ ազատություններից սույն օրենսգրքով նախատեսված զրկմամբ կամ դրանց սահմանափակմամբ»*:

Միննույն ժամանակ, սակայն, քրեական օրենսգիրքը չի պարզաբանում «քրեաիրավական ներգործության միջոց» եզրույթը, փոխարենը թվարկում է դրանց տարատեսակները, ինչպես օրինակ՝ անվտանգության միջոցները, իրավաբանական անձի նկատմամբ կիրառվող միջոցները և այլն:

² St' u Новикова Е. А. Правовая природа ограничения свободы // Актуальные проблемы российского права. 2014, № 8 (45), август, էջ 1699-1703:

³ St' u Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածը (https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en) (20.10.2025):

Մասնագիտական գրականությամբ ևս այս եզրույթի էությունը ամբողջ ծավալով բացահայտված չէ: Օրինակ՝ Ն. Վ. Շեդրինը քրեաիրավական ներգործության միջոցների ներքո տարբերակում է պատիժները, խրախուսական բնույթի, վերականգնողական և պաշտպանության (անվտանգության) միջոցները⁴: Այսինքն՝ հեղինակը քրեաիրավական ներգործության միջոցների ներքո դիտարկում է նաև պատիժը:

Ս. Ի. Կուրգանովը գտնում է, որ քրեաիրավական բնույթի միջոցները կարելի է բնորոշել որպես քրեական օրենսգրքով նախատեսված միջոցներ, որոնք կիրառելի են հանցանք կատարած անձի նկատմամբ⁵: Սակայն գտնում ենք, որ այս սահմանումը չափազանց նեղ է և ընդգրկում է միայն հանցանքների կապակցությամբ կիրառվող միջոցներն այն պայմաններում, երբ ՀՀ օրենսդրական կարգավորումների իմաստով քրեական օրենքով նախատեսված արարքի համար ևս կարող է ներգործության միջոց նշանակվել:

Կ. Ն. Կարպովն առաջարկում է «քրեաիրավական բնույթի այլ միջոցներ» հասկացության ներքո համատեղել քրեաիրավական ներգործության բոլոր միջոցները, որոնք պատիժ չեն համարվում, միևնույն ժամանակ, սակայն, անձի վրա դնում են կոնկրետ իրավական սահմանափակումներ, կատարման ենթակա գործողություններ կամ որոշակի պարտականություններ⁶:

Վերը նշված մեկնաբանությունն առավել բնութագրական է ՀՀ քրեական օրենսդրությանը, ուստի դրա շրջանակներում գտնում ենք, որ առավել ճիշտ կլինի *քրեաիրավական ներգործության միջոցներ համարել պատիժ չհանդիսացող, սակայն հարկադրանքի տարր պարունակող քրեաիրավական մնացյալ բոլոր միջոցները, որոնք նշանակվում են քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարքի կատարման կապակցությամբ և նախատեսում են ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի համար որոշակի սահմանափակումներ և պարտականություններ*:

Ընդ որում՝ պատիժների և ներգործության միջոցների միջև տարբերակումը ոչ միան տեսական է, այլև նպատակային: Մասնավորապես՝ եթե պատիժը նպատակ է հետապնդում վերականգնել սոցիալական արդարությունը, վերասոցիալականացնել պատժի ենթարկված անձին և կանխել հանցագործությունները, քրեաիրավական ներգործության միջոցների, հատկապես անվտանգության միջոցների նպատակը շատ ավելի սահմանափակ է:

Տեսաբանների պնդմամբ՝ առաջին և առանցքային տարբերությունը պատժիչ տարրի բացակայությունն է, այսինքն՝ վերջին հաշվով պատիժը ենթադրում է իր առջև դրված նպատակների իրագործում՝ անձին պատժելու եղանակով,

⁴ St' u **Щедрин Н.В.** О «многоколейности» российского уголовного права // Системность в уголовном праве: мат. II рос. конгр. уголовного права (Москва, 31 мая - 1 июня 2007 г.). М., 2007, էջ 540:

⁵ St' u **Курганов С.И.** Меры уголовно-правового характера // Уголовное право. 2007, № 2, էջ 59:

⁶ St' u **Карпов К.Н.** Иные меры уголовно-правового характера: система, виды. М., 2012, էջ 25:

մինչդեռ անվտանգության միջոցները առավելապես անվտանգային բնույթ են կրում:

Ուստի այս համատեքստում է, որ հեղինակների մի մասը գտնում է, որ ազատության սահմանափակումը կորցնում է իր պատժիչ հատկությունը՝ լիովին չիրագործելով իր առջև դրված նպատակները: Ազատության սահմանափակում պատժատեսակի նպատակը միտված է ոչ թե դատապարտյալի ուղղմանը՝ առանց հասարակությունից մեկուսացնելու, այլ դատապարտյալին վերահսկողության ներքո պահելուն⁷:

Չկիսելով վերոգրյալ դիրքորոշումը՝ կարծում ենք, որ քննարկվող խնդրին համապարփակ պատասխանելու համար պետք է ելնել ազատության սահմանափակում պատժատեսակի ներդրման նպատակներից: Բանն այն է, որ տվյալ պատժատեսակը ներդրվել է որպես ազատությունից անձին զրկելու այլընտրանք, ինչը վկայում է այն մասին, որ վերջինը պետք է լինի շատ ավելի մեղմ, քան ազատազրկումը և անազատության հետ կապված ցանկացած պատժատեսակ: Հենց այդ համատեքստում վերոգրյալ պատժատեսակի կիրառումը թույլատրելի է համարվել ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցանքների համար:

Ընդ որում՝ Լեհաստանի քրեական օրենսգրքում ազատության սահմանափակում պատժատեսակի փոփոխություններ կատարելու հիմնավորումներում արձանագրվել է հետևյալը. «Խստացնելով ազատության սահմանափակման պատժի պայմանները⁸՝ պետք է նվազեցնել պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու արդյունքում փորձաշրջանի սահմանման գրավչությունը: **Տուգանքների հետ մեկտեղ՝ ազատության սահմանափակումը պետք է դառնա հիմնական պատիժ այն իրավախախտումների դեպքում, որոնց սոցիալական վտանգավորությունն առանձնապես մեծ չէ (...)**»⁹:

Երկրորդ, թեև անվտանգության միջոցներից հատկապես որոշակի վայրեր այցելելու արգելքը նմանություն ունի ազատության սահմանափակում պատժատեսակի նշանակմամբ կիրառվող սահմանափակումներին, այնուամենայնիվ դրանց միջև էական տարբերությունն այն է, որ եթե ազատության սահմանափակումը կարող է նշանակվել ինքնուրույնաբար, ապա քննարկվող անվտանգության միջոցը կարող է նշանակվել պատժի հետ զուգակցված, երբ նշանակված պատիժն անձի ուղղման նպատակն ամբողջ ծավալով չի իրագործում (խոսքը վերաբերելի չէ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման դեպքերին):

⁷ Տե՛ս Новикова Е.А. նշվ. աշխ., էջ 1699-1703:

⁸ Թեև հեղինակներն օգտագործում են «խստացնել» տերմինը, այնուամենայնիվ Լեհաստանում գործող ազատության սահմանափակում պատժատեսակի մոդելը 2015 թվականի օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում նմանվել է ՀՀ-ում գործող մոդելին՝ սահմանված պարտականությունների մասով:

⁹ Տե՛ս Statement of reasons behind the government bill amending the Criminal Code and some other acts. Parliamentary Document № 2393, էջ 9:

Մասնավորապես՝ ինչպես նախկին քրեական օրենսդրությամբ, այնպես էլ գործող կարգավորումներով պատիժը, ի տարբերություն քրեաիրավական այլ միջոցների (այդ թվում՝ նաև՝ անվտանգության միջոցների), կարող է նշանակվել միայն քրեական օրենքով նախատեսված հանցանքների կապակցությամբ, այսինքն՝ անձի նկատմամբ պատժի կիրառման հիմքը վերջինիս կողմից հանցավոր արարքի կատարումն է: Փոխարենը անվտանգության միջոցները առավելապես ֆակուլտատիվ բնույթ են կրում և ուղեկցվում են պատժի պարտադիր նշանակմամբ, ինչից ենթադրվում է, որ դրանք ինքնուրույնաբար չեն կարող գործել, մինչդեռ ազատության սահմանափակումը շատ ավելի ինտենսիվ է այն իմաստով, որ վերջինի հիմնական նպատակն անձին օրվա որոշակի ժամանակահատված տնային պայմաններում պահելն է, որն իր բնույթով բացառիկ է քրեաիրավական միջոցների շարքում, ավելին՝ իր խստությամբ զիջում է կարճաժամկետ ազատազրկմանը:

Երրորդ՝ պատիժն առաջացնում է այնպիսի իրավական հետևանք, ինչպիսին է դատվաճությունը, որն իր հերթին մի շարք սահմանափակումներ կարող է առաջացնել դատապարտյալի հետագա իրավական գործընթացների կապակցությամբ, մինչդեռ անվտանգության միջոցները նման հնարավորությամբ օժտված չեն:

Չորրորդ՝ միայն այն հանգամանք, որը ազատության սահմանափակումը հետապնդում է նաև անվտանգության ապահովման նպատակ, չի կարող բացառել վերջինի ինքնուրույն պատժատեսակ հանդիսանալու գաղափարը, քանի որ, վերջին հաշվով, բոլոր պատժատեսակները պետք է որոշակի անվտանգային տարր պարունակեն:

Այլ խոսքով՝ հաշվի առնելով, որ ազատության սահմանափակումը դիտարկվում է ազատազրկման այլընտրանք՝ պարզ է, որ այն պետք է ոչ այնքան պատժիչ, որքան վերասոցիալականացմանն ուղղված տարրեր պարունակի: Միաժամանակ, սակայն, վկայակոչվածը չի բացառում տվյալ ինստիտուտի պատժի նպատակներն իրագործելու հնարավորությունը, մասնավորապես՝ անվտանգային գործառույթն իրացնելով՝ սույն պատժատեսակն ունակ է կանխել նոր հանցանքների կատարումը և վերասոցիալականացնել հանցանք կատարած անձին: Ինչ վերաբերում է սոցիալական արդարության վերականգմանը, ապա բարոյափիլիսոփայական առումով սոցիալական արդարությունը կարող է չվերականգնվել նաև ազատազրկում պատժատեսակի նշանակմամբ, մինչդեռ իրավական տեսանկյունից արդարացի պատժի նշանակումն ինքնին բավարար է սոցիալական արդարության վերականգման համար:

Ընդ որում՝ 2021 թվականի փոփոխությունների արդյունքում քրեական օրենսդրությունը ընդհանուր առմամբ զարգացել է այլընտրանքային մի շարք միջոցների ներդրմամբ՝ իրավակիրառողին ազատազրկում նշանակելուց հնարավորինս հետ պահելու տրամաբանությամբ: Այսինքն՝ ազատության սահմանափակում պատժատեսակի ներդրման գաղափարական հիմքն անձի

գործողությունների ինտենսիվ սահմանափակման միջոցով հնարավոր այն խնդիրների իրագործումն է, որն այլ պայմաններում (քննարկվող պատժատեսակի բացակայության դեպքում) կարող էր ի կատար ածվել բացառապես անազատության հետ կապված պատժատեսակների նշանակմամբ:

Այլ կերպ՝ վերականգնողական արդարադատությունը, ի թիվս այլնի, ենթադրում է այնպիսի պատժատեսակների ներդրում, որը պատժիչ գործառույթի նվազագույն կիրառմամբ ունակ է իրագործելու իր առջև դրված նպատակները, որպիսի պայմաններում պետք է խրախուսելի համարել պատիժների համակարգում անվտանգային ու վերասոցիալականացման տարրերի բարձրացումը և պատժիչ դերի որոշակի նվազեցումը:

Հետևաբար՝ կատարված վերլուծության լույսի ներքո, մեր ընկալմամբ, հեղինակների կողմից վկայակոչված հանգամանքները չեն բացառում ազատության սահմանափակման դասակարգումը պատիժների համակարգին:

Ազատության սահմանափակում պատժատեսակի իրավական բնույթը «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի լույսի ներքո

Ազատության սահմանափակում պատժատեսակի էության և իրավական բնույթի ամբողջական բացահայտումը պահանջում է քննարկման առարկա դարձնել նաև այն հարցը, թե տվյալ պատժատեսակն անձի ո՞ր իրավունքներն է սահմանափակում՝ անձնական ազատության¹⁰, թե՞ ազատ տեղաշարժի:

Օրենսդրական մակարդակում թվում է, թե այս խնդիրը լուծված է այնքանով, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով սահմանվում է այն պատժատեսակների ցանկը, որոնք օրենսդրի հաստատմամբ հավասարեցված են ազատությունից զրկելուն. դրանք են՝ կարճաժամկետ ազատազրկումը, կարգապահական գումարտակում պահելը, ազատազրկումը և ցմահ ազատազրկումը, որպիսի պայմաններում ազատության սահմանափակումը, ըստ էության, դասվել է ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժների շարքին, ավելին՝ ինչպես արդեն իսկ արձանագրվել է, այն քրեական իրավունքի տեսաբանների շրջանում ընդունված է համարել որպես ազատազրկման այլընտրանք¹⁰:

Նման մոտեցումը միանշանակ կարող է ընդունելի համարվել պարտականությունների որոշակի խմբի դեպքում, ինչպես օրինակ՝ առանց դատապարտյալի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող իրավասու մարմնի համաձայնության բնակության վայրը փոխելը կամ տարբեր ժամանցային կամ այլ հաստատություններ այցելելը կամ որոշակի միջոցառումներ կազմակերպելը, մասնակցելը կամ այցելելը՝ նկատի ունենալով, որ այս բնույթի սահմանափակումները միջպետական մակարդակով ընդունված են համարել որպես տեղաշարժի ազատության նկատմամբ միջամտություն:

¹⁰ Տե՛ս Новикова Е.А. նշվ. աշխ., էջ 1699-1703:

Այս դատողությունները բխում են «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի կապակցությամբ ընդունված 4-րդ արձանագրության 2-րդ հոդվածի վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Եվրոպական դատարան) ձևավորած նախադեպային պրակտիկայից:

Մասնավորապես՝ քննարկվող հոդվածը և դրա կապակցությամբ ձևավորված նախադեպային դիրքորոշումները կարգավորում են անձի տեղաշարժման ազատությունը և դրա նկատմամբ միջամտության ձևերը: Այսպես՝ Եվրոպական դատարանը Schmid ընդդեմ Austria-ի գործով տեղաշարժման ազատության նկատմամբ միջամտություն է դիտարկել բնակության վայրի ցանկացած փոփոխության մասին զեկուցելու պահանջը¹¹: Տեղաշարժի ազատության նկատմամբ միջամտություն է համարվել նաև հետևյալ դեպքը՝ բնակության վայրի սահմանումը, այսինքն՝ որոշում, որը պահանջում է բնակվել որոշակի տարածքում կամ վարչական շրջանում (համայնքում) և չլքել այն առանց հատուկ թույլտվության¹²: Nagy ընդդեմ Hungary-ի գործով դատարանն արձանագրել է բնակության հասցեի փոփոխության արգելքը որպես ազատ տեղաշարժման իրավունքի նկատմամբ միջամտություն¹³:

Միջամտության այլ ձևեր են համարվել ոստիկանության կողմից հատուկ հսկողությունը, ներառյալ նշյալ միջոցառումները և դրանց հետ կապված այլ սահմանափակումներ (չայցելել փաբեր, գիշերային ակումբներ, զվարճանքի սրահներ կամ հասարակաց տներ, չհաճախել հանրային հավաքների, չշփվել դատվածություն ունեցող կամ այն անձանց հետ, որոնց նկատմամբ կիրառվում են կանխարգելիչ միջոցառումներ)¹⁴:

Եվրոպական դատարանի ձևավորած այս մոդելը հնարավորություն է տալիս արձանագրելու, որ առնվազն մեր կողմից քննարկվող սահմանափակումների կիրառման պայմաններում գործ ունենք ոչ թե ազատությունից զրկման, այլ տեղաշարժման ազատության սահմանափակման դեպքերի հետ, հետևաբար՝ նախատեսված պարտականությունների սահմանման դեպքում կիրառվող պատժատեսակը կարող է իրավաչափորեն դիտվել որպես ազատազրկման այլընտրանք:

Առավել խնդրահարույց է տնից որոշակի ժամեր բացակայելու արգելքը, որը օրենսդրական կարգավորումների համաձայն՝ չի կարող պակաս լինել օրական 8 և չի կարող ավելի լինել օրական 12 ժամից¹⁵:

¹¹ Տե՛ս <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74578> (20.10.2025):

¹² Տե՛ս <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84328>: (20.10.2025):

¹³ Տե՛ս <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-24035>: (20.10.2025):

¹⁴ Տե՛ս <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171804> 84-89 կետեր,

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98341> 43-44 կետեր, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128146> 22-23 կետեր (20.10.2025):

¹⁵ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 4-րդ մասը:

Ընդ որում՝ մինչ այս պարտականության իրավական բնույթին և դրանից բխող իրավունքների միջամտության տեսակին անդրադառնալը պարզաբանման կարիք ունի այն, թե տվյալ արգելքը, ամեն դեպքում, պետք է կիրառվի ազատության սահմանափակում պատժատեսակի նշանակման դեպքում, թե՛ այն երկրնորերի բնույթ է կրում:

Պատժի այս տեսակի ներդրմամբ իրավական վեճ է առաջացել այն հարցի շուրջ, թե արդյոք ազատության սահմանափակում պատժատեսակի նշանակումն անպայմանորեն պետք է ուղեկցվի տնային պայմաններում գտնվելու պարտականության նախատեսման հետ, թե՛ ոչ:

Մասնավորեցնելով ասվածը՝ պետք է նկատել, որ քննարկվող հոդվածի 1-ին մասը, ինչպես արդեն իսկ նշվել է, ազատության սահմանափակումը բնորոշում է որպես *տնային պայմաններում դատապարտյալին հսկողության տակ պահելու միջոց*, ինչից կարելի է եզրահանգել է, որ այս պատժատեսակի նշանակմամբ իրավակիրառողն անխուսափելիորեն կանգնելու է որոշակի ժամեր տնից բացակայելու արգելքի կիրառման առջև:

Մինչդեռ որոշակի անհատականություն կարող է առաջացնել նույն հոդվածի 2-րդ մասը: Մասնավորապես՝ պատժատեսակի նշանակումը պայմանավորելով որոշակի պարտականություններից մեկի կամ մի քանիսի սահմանման հետ՝ օրենսդիրը դրանք նկարագրում է երկրնորերի եղանակով և միմյանցից անջատում «կամ» շաղկապով՝ միաժամանակ չմասնավորեցնելով այնպիսի մի պարտականություն, որի կիրառումը պարտադիր է, իսկ Օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 4-րդ մասը կարգավորում է միայն որոշակի ժամեր տնից բացակայելու արգելքի սահմանները:

Արդյունքում՝ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի անջատ մեկնաբանման պարագայում կարող է ստեղծվել մի իրավիճակ, երբ մի կողմից ազատության սահմանափակում պատժատեսակի էությունից բխում է դատապարտյալին որոշակի ժամանակային միջոցում տնային արգելանքի տակ պահելը, մյուս կողմից՝ դա ի կատար ածելու համար նախատեսված պարտականությունը կարող է կամընտրական բնույթ կրել:

Գտնում ենք, որ քննարկվող նորմին հարկ է տալ համակարգային մեկնաբանություն՝ չկտրվելով ինչպես ազատության սահմանափակման հասկացությունից, այնպես էլ տվյալ պատժատեսակի ներդրման նպատակներից:

Պատիժների համակարգում ազատության սահմանափակումն իր հիմնական ներգործությունն իրականացնում է դատապարտյալին տնային պայմաններում հսկողության տակ պահելու եղանակով: Այսինքն՝ Օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի ձևակերպումից արդեն իսկ բխում է, որ ազատության սահմանափակումն իրագործվում է որոշակի ժամեր տնից բացակայելու արգելքի պարտադիր կիրառմամբ, հակառակ դեպքում՝ օրենսդրական ձևակերպումից բխող այս պահանջն ունակ չի լինի իրավական հետևանքներ առաջացնել:

Ավելին՝ ազատության սահմանափակումը, դիտարկվելով որպես ազատագրկման այլընտրանք և նախատեսելով պատժի կրման համեմատաբար մեղմ պայմաններ, պատժիչ տարր է ձեռք բերել քննարկվող պարտականության ուժով՝ նկատի ունենալով այն, որ տնային պայմաններում դատապարտյալին հսկողության տակ պահելու պահանջի բացառումն այս ինստիտուտը հավասարեցնում է քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցների: Այլ խոսքով՝ հենց այս արգելքն է, որն ամբողջացնում է ազատության սահմանափակման էությունը և պատժիչ բնույթ հաղորդում դրան: Պատժատեսակի նշանակմանը զուգահեռ՝ նախատեսվող մյուս պարտականությունները առանձին-առանձին պատժիչ գործառույթը չեն իրականացնում, ինչով պայմանավորված՝ դրանց մի մասը (մասնավորապես՝ որոշակի վայրեր այցելելու արգելքը) արդարացիորեն նախատեսվել է անվտանգության միջոցների շարքում և կիրառվում է միայն հիմնական պատժին զուգահեռ: Հետևաբար՝ այդ պարտականությունները ինքնուրույնաբար չեն կարող պատժի նպատակներն իրագործել:

Արդյունքում՝ ազատության սահմանափակում պատժատեսակի նշանակմամբ կիրառման ենթակա արգելքները պետք է մեկնաբանել պատժատեսակին տրված օրենսդրական հասկացության և նախատեսվող պարտականությունների համադրման եղանակով՝ որպես պարտադիր պայման արգելելով դատապարտյալին որոշակի ժամեր բացակայել տնից: Միաժամանակ, տարընկալումներից խուսափելու նպատակով՝ առավել նպատակահարմար կլինի հոդվածի 2-րդ մասի որոշ ձևակերպումներ հստակեցնել:

Քննարկվող մեկնաբանությունների լույսի ներքո անդրադառնալով որոշակի ժամեր տնից բացակայելու արգելքի և անձի իրավունքների նկատմամբ միջամտության տեսակին՝ հարկ է փաստել, որ, ի տարբերություն վերը քննարկված այլ պարտականությունների, հիշյալ սահմանափակումը կարող է երկակի բնույթ ունենալ:

Այլ կերպ ասած՝ վերոնշյալ սահմանափակումը առաջին հայացքից կարող է ռոնձգել անձնական ազատության նկատմամբ, քանի որ փաստացի որոշակի ժամկետով անձին պահում է անազատության մեջ:

Ուստի Կոնվենցիայի լույսի ներքո տվյալ արգելքի և հետևաբար նաև՝ ազատության սահմանափակման իրավական բնույթի վերաբերյալ դատողություններ կատարելու համար հարկ է պարզաբանել հետևյալ հարցը. *որոշակի ժամկետով բնակության վայրից բացակայելու արգելքն իրավական բնույթով հավասարեցված է ազատությունից զրկելու և, թե՛ տեղաշարժի ազատության սահմանափակմանը:*

Ինչպես հայտնի է, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածով նախատեսված՝ ազատության իրավունքի նկատմամբ ցանկացած միջամտություն հանգեցնում է նաև տեղաշարժի ազատության սահմանափակման, այլ խոսքով՝ ազատության իրավունքը, ավելի լայն երևույթ լինելով, ընդգրկում է նաև տեղաշարժի ազատությունը (Կոնվենցիայի 4-րդ արձանագրության 2-րդ հոդված):

Միաժամանակ, տարբերակելու համար, թե կոնկրետ իրավիճակում անձի որ իրավունքներն են սահմանափակվում, Եվրոպական դատարանը սահմանել է որոշակի չափանիշներ, մասնավորապես՝ որպես գնահատման ելակետ է դիտարկվել դիմումատուի կոնկրետ իրավական վիճակը. «Պետք է հաշվի առնել մի շարք չափանիշներ, ինչպիսիք են՝ տվյալ սահմանափակման տեսակը, տևողությունը, հետևանքները և եղանակը: Ավելին, երբ մի քանի միջոցների մասին է խոսքը, դրանք պետք է վերլուծվեն «կուտակային և համակցված»։ Համապատասխան օբյեկտիվ գործոնները, որոնք պետք է հաշվի առնել, ներառում են տարածքի չափը և բնութագրերը, որտեղ սահմանափակված է անձի տեղաշարժը, այդ տարածքից հեռանալու հնարավորությունը, վերահսկողության աստիճանը և անձի շարժերի, մեկուսացման աստիճանի և սոցիալական շփումների հասանելիության նկատմամբ վերահսկողությունը»¹⁶:

Այս առումով հարկ ենք համարում համեմատական անցկացնել տնային կալանք խափանման միջոցի և ազատության սահմանափակում պատժատեսակի միջև: Այսպես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 123-րդ հոդվածի համաձայն՝ **«Տնային կալանքը մեղադրյալի ազատության այնպիսի սահմանափակում է, որի ընթացքում նա պարտավոր է չլքել դատարանի որոշման մեջ նշված բնակության տարածքը:**

Դատարանի որոշմամբ մեղադրյալին կարող է արգելվել նաև՝

1) ունենալ նամակագրություն, հեռախոսային խոսակցություններ, օգտվել հաղորդակցության այլ ձևերից, այդ թվում՝ փոստային առաքանուց.

2) շփում ունենալ որոշակի անձանց հետ կամ իր բնակության վայրում հյուրընկալել այլ անձանց»:

Նույնիսկ տնային կալանքին տրված սահմանման մեջ տվյալ խափանման միջոցը բնութագրվում է որպես *մեղադրյալի անձնական ազատության սահմանափակում*: Ընդ որում՝ ի տարբերություն ազատության սահմանափակում պատժատեսակի շրջանակներում կիրառվող որոշակի ժամեր տնից բացակայելու արգելքի, տնային կալանքը ենթադրում է մեղադրյալի շուրջօրյա արգելանքի տակ գտնվել: Այսինքն՝ քննարկվող խափանման միջոցի շրջանակներում մեղադրյալը շարունակում է մնալ ազատությունից զրկված՝ համեմատաբար մեղմ պայմանների նախատեսմամբ:

Հենց այս համատեքստում է, որ Եվրոպական դատարանը տնային կալանքը հավասարեցրել է ազատությունից զրկման: Մասնավորապես՝ Buzadji ընդդեմ the Republic of Moldova-ի գործով արձանագրվել է, որ թեև տնային կալանքը ենթադրում է ավելի նվազ սահմանափակումներ և տառապանքի կամ

¹⁶ St' u <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-171804>, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13982> 153-րդ կետ (20.10.2025):

անհարմարության ավելի ցածր աստիճան կալանավորի համար, քան **սովորական կալանքի պայմաններում, այնուամենայնիվ դրանք երկուսն էլ ազատության սահմանափակում են ենթադրում**¹⁷:

Ստացվում է, որ տնային կալանք այլընտրանքային խափանման միջոցը, որն անձին տնային պայմաններում հսկողության տակ պահելու մեխանիզմ է, հավասարեցված է կալանքին և համարվում է ազատությունից զրկել: Ընդ որում՝ այն ազատության սահմանափակմամբ նշանակվող պարտականություններից շատ ավելի խիստ և ինտենսիվ է: Թեև տնային կալանքի ընթացքում վարույթն իրականացնող մարմնի թույլատվությամբ մեղադրյալը կարող է ստանալ որոշակի վայրեր այցելելու հնարավորություն (ըստ անհրաժեշտության), այնուամենայնիվ այն բացառություն է կանոնից և ոչ թե հակառակը՝ ինչպես քննարկվող պատժատեսակի դեպքում է:

Նման պայմաններում, կարծում ենք, ազատության սահմանափակում պատժատեսակի իրավական բնույթը բացահայտելու նպատակով ավելի նպատակահարմար է համեմատականներ անցկացնել վարչական հսկողություն խափանման միջոցի հետ, որը տվյալ պատժատեսակի նմանությամբ, դրա կիրառմանը զուգահեռ, նախատեսում է օրվա որոշակի ժամերի՝ ոչ ավելի, քան 12 ժամը, բնակության տարածքը լքելու արգելք: Ընդ որում՝ վարչական հսկողությանը զուգահեռ՝ սահմանման ենթակա մնացյալ արգելքները ևս նմանություն ունեն ազատության սահմանափակում պատժատեսակի հետ¹⁸:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 124-րդ հոդվածով կարգավորվող այս խափանման միջոցը օրենսդիրը բնութագրել է **որպես մեղադրյալի տեղաշարժման և գործողությունների ազատության սահմանափակում**: Այսինքն՝ խափանման միջոցների իրավական բնույթը կարգավորելիս օրենսդիրը վարչական հսկողության կիրառմամբ նախատեսել է սահմանափակել բացառապես մեղադրյալի ազատ տեղաշարժման իրավունքը՝ չնայած այն բանին, որ դրա կիրառման շրջանակներում հնարավոր է համարել օրվա որոշակի ժամանակահատված բնակության վայրը չլքելու պարտականության նախատեսում:

¹⁷ Տե՛ս <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164928> (20.10.2025):

¹⁸ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 124-րդ հոդվածի համաձայն՝ «*Վարչական հսկողությունը մեղադրյալի տեղաշարժման և գործողությունների ազատության սահմանափակումն է, որի պայմաններում նա պարտավոր է ոչ հաճախ, քան շաբաթը երեք անգամ գրանցվել դատարանի որոշման մեջ նշված վայրի իրավասու մարմնում:*

Դատարանի որոշմամբ մեղադրյալին կարող է արգելվել նաև՝

1) առանց վարույթն իրականացնող մարմնի թույլտվության փոխել մշտական կամ ժամանակավոր բնակության վայրը՝ համայնքը, իսկ Երևան քաղաքում՝ վարչական շրջանը.

2) այցելել որոշման մեջ նշված որոշակի վայրեր.

3) հաղորդակցվել որոշակի անձանց հետ.

4) օրվա որոշակի ժամերի լքել իր բնակության տարածքը, սակայն ոչ ավելի, քան 12 ժամը (...):

Այս համատեքստում միանշանակ եզրահանգումներ կատարելու համար հարկ ենք համարում դիտարկել տեղաշարժման ազատության սահմանափակման կապակցությամբ ձևավորված միջազգային պրակտիկան: Այսպես՝ Trichonis ընդդեմ Lithuania-ի գործով՝ տնային կալանքի փոխարինումը ավելի մեղմ ռեժիմի, որը թույլ էր տալիս դիմումատուին այցելել իր աշխատավայրը և միաժամանակ պարտավորեցնում էր տանը մնալ երեկոյան 19:00-ից մինչ առավոտյան 7:00-ը, ինչպես նաև՝ հանգստյան օրերին¹⁹, կամ Dedu ընդդեմ Romania-ի գործով (2024 թ.), երբ դիմումատուին պարտավորեցվել էր իր օրվա մի մասն անցկացնել աշխատավայրում, իսկ մյուս կեսն ու գիշերային ժամանակը՝ տանը մնալ²⁰, **չէր դիտարկվել որպես ազատությունից զրկում:**

Timofeyev and Postupkin ընդդեմ Russia-ի գործով՝ գիշերային ժամերին (22:00-ից մինչ 6:00-ն) տնից դուրս գալու արգելքը, բացառությամբ ծայրահեղ դեպքերի, հավասարազոր է համարվել տեղաշարժի ազատության նկատմամբ միջամտության²¹:

Հետաքրքրություն է ներկայացնում J.R. and Others ընդդեմ Greece-ի գործը. դատարանը մասնավորապես արձանագրել է, որ ապաստան հայցողները գտնվել են ազատությունից զրկված վիճակում փախստականների ընդունման, նույնականացման և գրանցման կենտրոնում մնալու առաջին ամսվա ընթացքում: Այնուամենայնիվ, երբ **հաստատությունը դարձել է կիսաբաց, և հայցվորներին օրվա ընթացքում թույլատրվել է դուրս գալ տարածքից**, դատարանը գտել է, որ այս իրավիճակում նրանք ոչ թե զրկվել են ազատությունից, այլ ենթարկվել են տեղաշարժի սահմանափակման²²:

Քննարկվող գործերի համադրումը հնարավորություն է տալիս կատարելու մի եզրահանգում, որ երբ անձին տրվում է կոնկրետ վայրը լքելու ինքնավարություն և սոցիալական միջավայրն ու շփումները սեփական կամքով ղեկավարելու ազատություն, անկախ այն բանից՝ վերջինը պարտավոր է որոշակի ժամանակամիջոց գտնվել «արգելանքի» տակ, թե ոչ, միևնույնն է՝ վկայակոչված սահմանափակումը դեռևս չի հավասարեցվում ազատությունից զրկելուն:

Պարզեցնելով ասվածը՝ կարելի է արձանագրել, որ գերակշիռ դեպքերում, երբ անձի «ազատությունը» սահմանափակվում է օրվա մեջ միայն որոշակի ժամային ընթացքով, որը վերջինին էապես չի զրկում ազատ տնօրինել իր առօրյան, ապա բարդ է խոսել ազատությունից զրկման դեպքերի մասին, որպիսի դատողությունը հաստատում է քրեական օրենսգրքում տվյալ պատժատեսակի դասակարգումը՝ որպես ազատությունից զրկելու հետ չկապվածի:

¹⁹ St´u <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68774> (20.10.2025):

²⁰ St´u <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233720> 77-81 կետեր (20.10.2025):

²¹ St´u “Guide on Article 2 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights” updated on 31 August 2024. Timofeyev and Postupkin v. Russia, 2021, p 17:

²² St´u <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-11960> 86-րդ կետ (20.10.2025):

Դրան գուցահեռ՝ պետք է նկատել, որ խոսքը գերակշիռ դեպքերի մասին է, սակայն՝ ոչ բոլոր, մասնավորապես, որոշ առանձնահատուկ հանգամանքներում տեղաշարժի ազատության սահմանափակումը կարող է այնքան «լուրջ» լինել, որ հավասարագոր լինի ազատությունից զրկման: 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով՝ ազատությունից զրկելու և 4-րդ արձանագրության 2-րդ հոդվածի շրջանակում տեղաշարժի ազատության սահմանափակման միջև տարբերությունը ոչ թե սահմանափակման բնույթի և բովանդակության, այլ աստիճանի կամ ինտենսիվության մեջ է:

Guzzardi ընդդեմ Italy-ի գործով՝ առանձնահատուկ նշանակություն էր տվել հետևյալ գործոններին. հատուկ հսկողության տևողությունը (տասնվեց ամիս), տարածքի, որտեղ սահմանափակված է եղել դիմումատուն, չափազանց փոքր լինելը (2,5 քառ. կմ չափապատար տարածք կղզում, որի ինը տասներորդը զբաղեցրել է բանտը), գրեթե մշտական հսկողությունը և սոցիալական շփումների բացակայությունը, բացի նրա մերձավոր ընտանիքի, նույն միջոցին ենթարկված «բնակիչների» և վերահսկող անձնակազմի²³:

Ստացվում է, որ տվյալ գործով թեև դիմումատուն տարածքը լքելու և սոցիալական շփումներ ունենալու որոշ, աննշան ինքնավարություն ունեցել է, սակայն ընդհանուր հսկողության ինտենսիվությունը և կրման պայմաններն այն աստիճան խիստ են եղել, որ հավասարեցված են եղել ազատությունից զրկման:

Արդյունքում՝ կարելի է եզրակացնել, որ ազատության սահմանափակումը կարող է պայմանականորեն դասվել ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատժատեսակների շարքին, քանի որ գերակշիռ դեպքերում այն սահմանափակում է դատապարտյալի տեղաշարժման ազատությունը, մինչդեռ չպետք է անտեսել նրա երկակի բնույթը, որը հնարավորություն է տալիս որոշակի առանձնահատուկ դեպքերում այն հավասարեցնելու ազատությունից զրկման:

Այլ խոսքով՝ կոնվենցիոն կարգավորումների լույսի ներքո բացահայտելով տվյալ ինստիտուտի իրավական բնույթը՝ կարելի է եզրակացնել, որ ազատության սահմանափակումը քրեական պատիժների համակարգում յուրահատուկ, հիբրիդային բնույթ ունեցող պատժատեսակ է, որը, օրենսդրորեն չդասվելով ազատությունից զրկելու հետ կապված պատժատեսակների շարքին, տեսականորեն որոշակի արգելքների և դրանց խիստ ինտենսիվության բացառիկ դեպքում կարող է ազատության իրավունքի նկատմամբ միջամտության հանգեցնել:

Հետևաբար՝ քրեական օրենսգրքում քննարկվող պատժատեսակի դասակարգումը թեև ընդունելի է, սակայն, ի տարբերություն պատժի այլ տեսակների, կարող է փոփոխության ենթարկվել կոնկրետ հանգամանքների ազդեցության ներքո:

²³ Տե՛ս https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57498_92-95-րդ կետեր (20.10.2025):

Եզրակացություն

Ամփոփելով վերլուծությունը՝ հարկ ենք համարում արձանագրել հետևյալը.

1. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի անջատ մեկնաբանման դեպքում կարող է տպավորություն առաջանալ, որ մի կողմից՝ ազատության սահմանափակման էությունից բխում է դատապարտյալին որոշակի ժամանակային միջոցում տնային արգելանքի տակ պահելը, մյուս կողմից դա ի կատար ածելու համար նախատեսված պարտականությունը կամ ընտրական բնույթ է կրում: Առաջացած խնդիրը պարզաբանելու համար քննարկվող նորմին հարկ է տալ համակարգային մեկնաբանություն՝ չկտրվելով ինչպես ազատության սահմանափակման հասկացությունից, այնպես էլ տվյալ պատժատեսակի ներդրման նպատակներից: Դրա հետ մեկտեղ՝ չպետք է անտեսվի ազատության սահմանափակման պատժիչ բնույթը, որը կարող է իրագործվել միայն որոշակի ժամեր տնից բացակայելու արգելքի կիրառմամբ: Հետևաբար՝ գտնում ենք, որ ազատության սահմանափակում պատժատեսակի նշանակումը պետք է պարտադիր ուղեկցվի դատապարտյալին որոշակի ժամեր տնից բացակայելու արգելքով:

2. Ազատության սահմանափակում պատժատեսակի ներդրման գաղափարական հիմքը անձի գործողությունների ինտենսիվ սահմանափակման միջոցով հնարավոր այն խնդիրների իրագործումն է, որն այլ պայմաններում (քննարկվող պատժատեսակի բացակայության դեպքում) կարող էր ի կատար ածվել բացառապես անազատության հետ կապված պատժատեսակների նշանակմամբ, հետևաբար՝ վերականգնողական արդարադատության շրջանակներում ընդունելի է այնպիսի պատժատեսակների նախատեսումը, որոնք պատժիչ գործառույթի նվազագույն կիրառմամբ ունակ են իրագործելու իրենց առջև դրված նպատակները, ինչը, սակայն, չի ենթադրում, որ համանման միջոցները (քննարկվող իրավիճակում ազատության սահմանափակումը) չեն կարող պատիժների համակարգին դասվել:

3. Կոնվենցիոն կարգավորումների լույսի ներքո գնահատական տալով քննարկվող պատժատեսակի իրավական բնույթին՝ կարելի է եզրակացնել, որ ազատության սահմանափակումը պատիժների համակարգում յուրահատուկ, հիբրիդային բնույթ ունեցող պատժատեսակ է, որը, օրենսդրորեն չդասվելով ազատությունից զրկելու հետ կապված պատժատեսակների շարքին, տեսականորեն որոշակի արգելքների և դրանց խիստ ինտենսիվության բացառիկ դեպքում կարող է ազատության իրավունքի նկատմամբ միջամտության հանգեցնել: Ուստի քրեական օրենսգրքում քննարկվող պատժատեսակի դասակարգումը ընդունելի համարելով՝ գտնում ենք, որ այն կարող է փոփոխության ենթարկվել կոնկրետ հանգամանքների ազդեցության ներքո:

АННА МАРГАРЯН, АНАИТ АРАКЕЛЯН – Ограничение свободы в системе наказаний. – В рамках научной статьи были проанализированы два аспекта, раскрывающие правовую природу вида наказания, ограничивающего свободу, первый из которых был направлен на отнесение ограничения свободы к наказаниям или средствам уголовно-правового воздействия, а в рамках следующего вопроса была предпринята попытка раскрыть правовую природу данного вида наказания в свете Конвенции о защите прав и основных свобод человека.

В то же время, было выявлено понятие ограничение свободы и подняты некоторые законодательные проблемы, касающиеся применяемых ограничений. В результате, анализ задач, стоящих перед наказанием и мерами безопасности, а также идеологических основ введения ограничения свободы, привел к выводу, что ограничение свободы относится к видам наказания. В то же время было установлено, что в свете Европейской конвенции ограничение свободы в подавляющем большинстве можно классифицировать как меру, не ограничивающую личную свободу, но в некоторых случаях невозможно игнорировать гибридный характер этого вида наказания.

Ключевые слова: *ограничение свободы, средства уголовно-правового воздействия, цели наказания, личная свобода, право на свободу передвижения, наказание, связанное с лишением свободы, меры безопасности, правовая природа наказания.*

ANNA MARGARYAN, ANAHIT ARAKELYAN – Restriction of Liberty within the System of Punishments. – Within the framework of the present article, two core aspects pertaining to the legal nature of the punishment known as restriction of liberty have been subjected to analysis. The first aspect focuses on the classification of this measure, aiming to determine whether it should be considered a form of punishment or a distinct instrument of criminal-legal influence. The second line of inquiry seeks to examine the legal essence of this type of punishment in light of the European Convention on Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Simultaneously, the study raises the issue concerning the definition of the term "restriction of liberty" and highlights certain legislative challenges associated with the application of such restrictive measures.

As a result of the analysis - encompassing the aims attributed to both punishments and security measures, as well as the ideological foundations underlying the implementation of liberty-restricting sanctions - it is concluded that restriction of liberty may be legitimately classified as a form of punishment under criminal law. At the same time, we concluded that, within the context of the European Convention, the restriction of liberty as a punishment, in most cases, may be considered as a measure that does not amount to a deprivation of personal liberty; nevertheless, in certain cases, it is impossible to deny the hybrid nature of this type of punishment.

Key words: *Restriction of liberty, criminal-legal influence measures, aims of punishment, personal liberty, right to freedom of movement, punishment related to deprivation of liberty, security measures, punishment's legal nature.*

References

- “Guide on Article 2 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights” updated on 31 August 2024. Timofeyev and Postupkin v. Russia, 2021, p. 17.
- Hayastani Hanrapetowt'yan qreakan datavarowt'yan o'rensgirq (30.06.2021), Mias. kayq 2021.07.26-2021.08.08 P.H 28.07.2021:
- Hayastani Hanrapetowt'yan qreakan o'rensgirq., (05.05.2021), Mias. kayq 2021.05.17-2021.05.30 P.H 27.05.2021:
- <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=35588> (20.10.2025):
- <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164928> (20.10.2025):

https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171804_84-89 կետեր, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98341_43-44 կետեր, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128146_22-23 կետեր (20.10.2025):
https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233720_77-81 կետեր (20.10.2025):
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-24035> (20.10.2025):
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68774> (20.10.2025):
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74578> (20.10.2025):
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84328> (20.10.2025):
https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-11960_86-րդ կետ (20.10.2025):
<https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-171804>, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13982_153-րդ կետ (20.10.2025):
https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57498_92-95-րդ կետեր (20.10.2025):
 Karpov K.N. Inye mery ugodovno-pravovogo haraktera: sistema, vidy. M., 2012. էջ 25:
 Kurganov S.I. Mery ugodovno-pravovogo haraktera // Ugodovnoe pravo. 2007. # 2. էջ 59:
 Novikova E.A. “Pravovaja priroda ogranichenija svobody” - Aktual'nye problemy rossijskogo prava. 2014. # 8 (45) avgust էջ 1699-1703:
 Shhedrin N.V. O “mnogokolejnosti” rossijskogo ugodovnogo prava // Sistemnost' v ugodovnom prave: mat.II ross. kongr. ugodovnogo prava (Moskva, 31 maja — 1 ijunja 2007 g.). M., 2007. էջ 540:
 Shveciariayi qreakan
 o'rensqir- https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en (20.10.2025):
 Statement of reasons behind the government bill amending the Criminal Code and some other acts. Parliamentary Document No. 2393, p. 9.